

Online teaching has also promoted respect in the community, because the rules of conversation are automatically respected online.

Bullying episodes among students have been significantly weakened during this time.

Attention, concentration and obeying school rules

Students with concentration difficulties, who are easily distracted, participated more actively in the online tasks than in ordinary classroom lessons. It can be seen that students who can only work in a very quiet atmosphere were able to demonstrate their skills.

Testing (and cheating): Students with memory difficulties were able to express their reasoning and thought processes better thanks to the online test and felt less the component of time pressure.

Language skills: English language skills have increased.

Conclusion. I don't want to conclude that online teaching is better than face-to-face school, also because there is no accurate data available in this short time, I just want to point out that some hurdles have been overcome and going back without a reflection would be a big mistake.

Literature:

1. Booth T. & Ainscow, M (2017) : Index für Inklusion. Ein Leitfadens für Schulentwicklung. Weinheim: Beltz
2. Holaschke, I (2015): 30 Jahre danach – Biographien ehemaliger Schülerinnen und Schüler der Lernbehindertenschule. Münster: Waxmann
3. Wagner Petra (Hrg.) (2013): Handbuch Inklusion. Freiburg: Herder

УДК 159.9.07:37.064-055.52-055.62

СПЕЦИФІКА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ У РОДИНАХ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ВАДАМИ

Арюліна М. О., Музичин М. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

viktoriaashevchuknpnu@gmail.com

Проблема дитячо-батьківських стосунків у сучасній психології є однією з найактуальніших. Це обумовлено впливом мікросоціальних умов на процес формування особистості дитини та її соціалізації. Характер сімейних стосунків визначає особистісний розвиток людини та обумовлює успішність соціалізації особистості дитини.

Соціальна адаптація дітей з комплексними порушеннями розвитку безпосередньо залежить від батьківської поведінки. Недоліки пізнавальної діяльності дитини перешкоджають становленню її повноцінної взаємодії з батьками, що ускладнює

засвоєння соціального досвіду, формування способів міжособистісного спілкування, гальмує емоційний розвиток [1; 3]. Особливості взаємин дитини з вадами розвитку із оточуючими є вторинними ускладненнями основного дефекту та більше піддаються корекції, ніж первинні порушення. Взаємини дитини, яка має вади розвитку, із оточуючими є найважливішим фактором розвитку її особистості. Таким чином, роль сім'ї у соціальній адаптації дитини величезна. Вивчення специфіки дитячо-батьківських стосунків у сім'ях з дітьми, що мають комплексні порушення розвитку, є актуальним як в теоретичному плані, в силу неопрацьованості даної теми, так і з практичної точки зору.

Мета статті полягає у аналізі результатів емпіричного дослідження особливостей дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, які виховують дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Для досягнення мети був використаний тест батьківських установок (PARI) Е. Шефера, а для виявлення статистичної відмінності в батьківському ставленні у різних групах застосовували параметричний критерій Стюдента. Було проведено порівняльне дослідження 136 батьків дітей з порушенням опорно-рухового апарату та розумовою відсталістю, 152 батьків дітей із складними мовленнєвими вадами у поєднанні з порушеннями інтелектуального розвитку та 184 батьків, які мають дітей без вад розвитку. Загалом у вивченні дитячо-батьківських взаємин у сім'ях, які виховують дітей з комплексними порушеннями розвитку, взяли участь 472 батьків.

Результати дослідження свідчать про високу вираженість емоційного відкидання дитини в групі батьків дітей з руховими й інтелектуальними порушеннями. Можемо припустити, що незворотність даних дефектів впливає на характер батьківського ставлення. Більш вузькі компенсаторні можливості дитини і менш позитивний педагогічний прогноз викликають у батьків складний комплекс негативних емоцій, що відбивається в специфіці ставлення до дитини з інтелектуальним недорозвиненням і порушенням опорно-рухового апарату. Узагальнюючи результати порівняльного аналізу трьох груп батьків, ми можемо говорити про те, що найбільш несприятливі для дитини установки та характер відносин демонструють батьки, які виховують дітей з руховими порушеннями та розумовою відсталістю.

Батьки дітей з інтелектуальним дефіцитом відчувають гостру необхідність у кваліфікованій психологічній допомозі. Вони часто пригнічені та переживають почуття провини через народження аномальної дитини; відчувають соціальну ізоляцію і фрустрацію своїх базових потреб. Систематична корекційна робота сприяє зменшенню емоційної напруги у батьків і зміни ставлення до дитини, а також підвищенню їх компетентності у питаннях виховання, однак програми

психологічного супроводу сімей, які мають дітей з комплексними порушеннями розвитку, знаходяться сьогодні в стадії становлення. Тому в розробці таких програм вбачаємо перспективу своїх подальших досліджень.

Таблиця 1 – Особливості установок батьків розумово відсталих дітей з порушенням опорно-рухового апарату і батьків дітей з нормативним розвитком (за результатами опитування PARI)

Шкали опитувальника PARI	Батьки розумово відсталих дітей з порушенням опорно-рухового апарату		Батьки дітей з нормативним розвитком		Знач. к-та Стьюдента	Рівень значимості к-ту Стьюдента
	середнє ариф.	стандарт. відхилення	середнє ариф.	стандарт. відхилення		
Оберігання дитини від труднощів	63,648	2,88	58,784	2,16	2,162	0,033*
Роздратованість батьків	63,648	2,07	59,044	2,37	2,2667	0,026*
«Страждання» батьків	62,352	2,56	55,912	3,19	2,4231	0,017*
Рівність дитини та батьків						
Схвалення активності дитини	56,352	2,3	61,48	2,05	2,6246	0,01*
Фактор PARI демократичність	236,588	6,31	247,564	4,3	2,3118	0,023*

Таблиця 2 – Особливості установок батьків дітей із складними мовленнєвими вадами та порушенням розумового розвитку і батьків дітей з нормативним розвитком (за результатами опитувальника PARI)

Шкали опитувальника PARI	Батьки дітей з інтелектуальними та мовленнєвими порушенням		Батьки дітей з нормативним розвитком		Знач. к-та Стьюдента	Рівень значимості к-ту Стьюдента
	середнє ариф.	стандарт. відхилення	середнє ариф.	стандарт. відхилення		
Оберігання дитини від труднощів	63,842	1,98	58,78	2,16	2,514	0,014*
Роздратованість батьків	62,844	1,31	50,04	2,37	2,206	0,03*
Схвалення залежності дитини від батьків	53,684	2,74	48,36	3,16	2,044	0,044*
Рівність дитини та батьків	14,395	2,57	62,68	2,64	2,235	0,028*

Схвалення активності дитини	57,58	2,65	61,48	2,05	2,515	0,014*
Фактор PARI демократичність	237,368	5,19	247,56	4,3	2,462	0,016*

Отже, вираженість шкали «Оберігання дитини від труднощів» PARI вище, ніж у батьків дітей з нормативним розвитком, і в групі батьків розумово відсталих дітей з порушенням опорно-рухового апарату ($t_s = 2,16$, $p = 0,033$), і в групі батьків дітей з мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями ($t_s = 2,51$, $p = 0,014$). Отже, оберігання дитини – подібна тенденція у батьківському ставленні до дітей з проблемами інтелектуального розвитку. Аналогічним чином відрізняється від показників батьків дітей з нормативним розвитком шкала «Роздратованість батьків» тесту PARI у груп батьків розумово відсталих дітей з ДЦП ($t_s = 2,27$, $p = 0,026$) і групи батьків, які виховують дітей з мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями ($t_s = 2,21$, $p = 0,03$). Отже, батьки дітей, що мають інтелектуальне недорозвинення, намагаються захистити своїх дітей від труднощів, складнощів навколишнього світу і в той же час, саме це є одним з фруструючих факторів, що проявляється в підвищеній дратівливості батьків. Також виявлені статистично значущі відмінності між групою батьків, які виховують дітей з нормативним розвитком і групами батьків дітей з комплексними проблемами розвитку, за шкалою «Рівність батьків і дитини» опитувальника PARI. Відмінності в групі батьків розумово відсталих дітей з ДЦП ($t_s = 2,28$, $p = 0,025$) і групі батьків дітей з мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями ($t_s = 2,23$, $p = 0,028$) вказують на те, що дані групи батьків не сприймають своїх дітей як рівноправних партнерів по спілкуванню в сім'ї. Діти не мають рівних з батьками прав у внутрішньо-сімейній взаємодії. Поряд з цим, спостерігаються відмінності за шкалою «Заохочення активності дитини» між групами батьків, які виховують нормальних дітей, групою батьків дітей з розумовою відсталістю та порушеннями опорно-рухового апарату ($t_s = 2,62$, $p = 0,01$) і групою батьків дітей з мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями ($t_s = 2,51$, $p = 0,013$). Тобто батьки дітей з проблемами інтелектуального розвитку не виявляють заохочення самостійності та активності своєї дитини. Таким чином, припускаємо, що батьки не надають дитині можливість висловити свою думку, не зважають на неї, не спілкуються з нею на рівних, не поділяють і не заохочують її інтереси [2, с. 143]. Усі ці особливості батьківських установок вказують на більш низький рівень демократичності в сім'ях, які виховують дітей з інтелектуальним недорозвиненням, в порівнянні з сім'ями, що мають нормальних дітей. Це підтверджується відмінностями по фактору «Відсутність демократичності в стосунках з дитиною – демократичність» опитувальника PARI. Відмінності показників

відповідного фактора батьків дітей без вад розвитку і батьків розумово відсталих дітей з порушенням опорно-рухового апарату ($t_s = 2,31$, $p = 0,023$), а так само батьків дітей з мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями ($t_s = 2,46$, $p = 0,016$) є статистично значущими.

Найбільш несприятливі для дитини установки та характер відносин демонструють батьки, які виховують дітей з руховими порушеннями та розумовою відсталістю порівняно з батьками дітей з порушеннями мовного та інтелектуального розвитку. Батьки, які мають дітей з логопедичними та інтелектуальними вадами розвитку мають більш позитивний педагогічний прогноз їх виховання і навчання, а отже, і про можливу більш успішну соціальну адаптацію дитини в майбутньому.

Література:

1. Шевченко Ю. Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в сучасному освітньому просторі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. № 3(99). С. 35-44.
2. Шевчук В.В. Особливості дитячо-батьківських стосунків у родинах, які виховують дітей з комплексними порушеннями розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2021. № 1. С. 139-145.
3. Чеботарьова О.В. Гладченко І.В., Ярмола Н.А. Основи діагностичної діяльності корекційного педагога в роботі з дітьми з комплексними порушеннями розвитку. Київ : Симоненко О.І., 2019. 92 с.

УДК 159.923.2:159.942-053.67

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДІ З РІЗНИМ ТИПОМ ОСОБИСТІСНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Баклицька Н. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

natashabaclutska@gmail.com

У сучасному суспільстві важливе значення має комунікація, яка впливає на всі сфери життя людини. Ефективна комунікація потребує від учасників відповідних компетенцій. До їхнього переліку входить й емоційний інтелект особистості. У широкому розумінні емоційний інтелект забезпечує розпізнавання емоцій, розуміння витоків власних переживань та здатність людини управляти своїми емоціями у взаємодії з іншими людьми. Емоційний інтелект за даними І. Н. Андрєєвої сприяє встановленню гармонійного співвідношення між когнітивними і емоційними процесами особистості та допомагає у корекції емоційних та психосоматичних розладів [1, с. 8]. Водночас, проблема вікових